

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

“Üçyüz Yıllık Gecikme” sancuları

Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamaları Türkiye’deki Ar-Ge çalışmalarını anlamsız kılıyor. Kanunun sahip olduğu çelişkili maddeler, bilimsel devrimin yaşanmasının önünde büyük bir engel. Bu durumun nedenlerini Erdal İnönü’nün yıllar önce yazdığı Üçyüz Yıllık Gecikme kitabı en iyi şekilde özetliyor.

Geçen ayki ‘Paralel Bilim ve GDO’ başlıklı yazımda Fransa örneğinden hareketle başta nitelsiz politikacılar olmak üzere GDO karşıtlarının, bilimsel verileri ve bilimsel risk analizlerini esas alan yasal düzenlemeleri nasıl yok saydıklarını, hatta yeni türeyen bir grup ‘paralel bilimci’ tarafından üretilen ‘paralel bilim’ çalışmalarının GDO karşıtı gruplar arasında ne kadar popüler olduğunu ve paralel bilimcilerin bu işten pek âlâ nemalandıklarını yazmıştım. Makalenin başlarında, “Fincancı katırlarını fazla ürkütmemek için bizdeki örnekleri bir yana koyup, bu yazıda Fransa örneğini biraz detaylı olarak ele alacağım” demiştim. Ancak geçenlerde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’ndan tüm üniversite rektörlüklerine gönderilen bir yazı, bizdeki örnekleri de ele almak gerektiğini bir kez daha hatırlattı.

Bakanlığın istekleri anlaşılmıyor

Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü’nden gelen hatırlatma yazısında özetle, “GDO ile ilgili Ar-Ge amaçlı faaliyetlerin konusu ve sonucu hakkında Bakanlığa bilgi verilmesinin başta tıp, ziraat, veteriner, mühendislik, eczacılık ve fen fakülteleri olmak üzere biyoteknoloji birimi bulunan ve GDO konusunda çalışma yapan diğer tüm birimlere duyurulması gerekmektedir” deniliyor. Bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla, daha önce gönderilen yazıya pek bir yanıt alınamamış.

Aslında bu talebe yanıt alınamaması oldukça doğal. Yazıda tam olarak ne istenildiği pek anlaşılmıyor. Zira bir taraftan “...çalışmalar hakkında Genel Müdürlüğe bilgi verilmesi gerekmektedir” deniliyor ama bu çalışmaların neyi kapsadığı açıklanmıyor. Öte yandan, ne olduğu pek anlaşılmayan Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması’nın hizmete sokulduğu söyleniyor. Ayrıca, ‘sosyal bilimler dahil’

herkesin Uzman Başvurusu yapması isteniyor. Yani birbiriyle ilişkisi olmayan üç konu...

Ar-Ge yasak değil ama anlamsız

Bunları tek tek ele almadan şunu açıkça belirtmek isterim: Bu köşede defalarca yazdığım üzere, mevcut Biyogüvenlik Kanunu başta genetiği değiştirilmiş hayvan ve bitkiler olmak üzere, yapılacak her türlü araştırma ve geliştirme çalışmasını nerdeyse imkansız hale getirdi. Ben de bu kanunun TBMM’den geçtiği günden itibaren tüm araştırmalarımı tasfiye ederek başka araştırma konularına yönelmiş bulunuyorum. Bu tasfiyenin gayet basit iki nedeni var: Birincisi, kanun tarafından öngörülen ve dünyanın hiçbir medeni ülkesinde bulunmayan ağır hapis cezaları. İkincisi de, kanunun 5. maddesinin C fıkrasında açıkça “Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretilmesi yasaktır” hükmünün getirilmiş olması. Bizdeki yetkililer “Biz Ar-Ge’yi yasaklamadık” deseler de, üretilmesi yasak olan bir GDO’nun nesini, niye araştırıp geliştireceklerinin yanıtını henüz vermiş değiller.

Kanunda çelişkiler var

Aynı şekilde, kanunun amaç ve kapsamı kısmında “Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme...” hükmüyle, bu kanunun sadece yem amacıyla ithal edilecek GDO ve ürünlerini kapsamadığı açıkça görülüyor. Ama yetkililerimiz bunu görmezden geliyor. Nitekim bu Biyogüvenlik Kanunu ile birlikte 26 Eylül 2010 tarihinde giren yönetmelikte kanunun bu amaç ve kapsamı ile ardından gelen yasaklama hükümleri yok sayılarak, GDO araştırmaları için nasıl izin alınacağı, nasıl tarla denemeleri yapılacağı gibi kanunla ters düşen ayrıntılara girildi.

Daha da vahimi, aslında kanun Ar-Ge çalışmalarını “...veteriner tıbbi ürünler ile Sağlık Bakanlığınca izin verilen beşeri tıbbi ürünler...” gibi kapsam dışı bırakmadığından, sadece genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanlar değil, moleküler biyoloji çalışmalarında kullanılan hemen tüm fareler, sirke sinekleri,

Yetkililerimiz “Biz Ar-Ge’yi yasaklamadık” deseler de, üretilmesi yasak olan bir GDO’nun nesini, niye araştırıp geliştireceklerinin yanıtını henüz vermiş değiller.

bakteriler, plazmidler ve GDO ürünü enzimler de bu kanunun kapsamında ele alınmak durumunda. Dolayısıyla yazıyı yazanların “tıp, ziraat, veteriner, mühendislik, eczacılık ve fen...” fakültelerinde yürütülen yüzlerce biyoteknoloji ve moleküler biyoloji araştırmasını nasıl takip edeceklerini merak ediyorum.

Kartagena Protokolü’ne ters düştü

Gördüğüm kadarıyla yazıda bahsedilen Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması da Biyogüvenlik Kurulu internet sayfasından ibaret. Ancak, bunun TBMM’de onaylanarak iç hukukumuzun bir parçası haline gelen Kartagena Biyogüvenlik Protokolü’ndeki Biyogüvenlik Takas Mekanizmasıyla yakından uzaktan ilgisi bulunmadığını da belirtmek gerek.

Yine Kartagena Biyogüvenlik Protokolü ile ters düşen bir uygulama da ‘Uzmanlar Listesi’. Bu konuyu daha detaylı olarak ileriki bir yazıda ele alacağım. Ancak, şu kadarını belirteyim ki Biyogüvenlik Kurulu’nun şimdiye kadar onayladığı 300 kadar uzman bulunuyor. Bu kadar fazla biyogüvenlik uzmanı dünyanın hiçbir ülkesinde yok. Nitekim bu durum bilimsel komite raporları ve sosyo-ekonomik değerlendirme komitesi raporlarına da doğal olarak yansısı ve Danıştay’ın iptal kararlarıyla somutlaştı.

Üçyüz Yıllık Gecikme

Bütün bunlar aslında Biyogüvenlik Kanunu hazırlık çalışmaları başladığı günden beri yaşanan bilim dışı yaklaşımların sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Günlük yaşamımızın hemen her anında ve hemen her konuda yaşadığımız sıkıntıların temel

Sürekli övündüğümüz zengin biyoçeşitliliğimizin neden bilim insanlarımız tarafından hala ekonomik faydaya dönüştürülemediği ya da bitkisel ve hayvansal üretimimizin neden hala büyük ölçüde yurtdışındaki ıslah çalışmalarına bağımlı olduğu sorgulanmalı.

nedenini bakınız rahmetli Erdal İnönü “Üçyüz Yıllık Gecikme” kitabının başında nasıl açıklamış:

“Böyle bir ortamda, olayların görünen yakın nedenlerini bırakıp kolay görünmeyen, derinden gelen nedenleri aramakta yarar olabilir. Gerçekten de kanımca yıllardır önümüze çıkan engelleri bir türlü aşamamızın tarihten gelen nedenleri var. Bu nedeni bize lisede tarih dersinde öğretmişlerdi. Yaşam kavgasının içine girince bunu unuttuk. Ama bizim unutmamız nedenin etkilerini ortadan kaldırmadı.

Dünyadaki ilerleme, kalkınma yarışında, eski çağları bir tarafa bırakırsak, yakın zamanlarda batı doğuyu ne zaman geçmeye başladı? Bu soruya Gutenberg’in on beşinci yüzyılda icat ettiği matbaayı İbrahim Müteferrika’nın Türkiye’ye ancak on sekizinci yüzyılda getirmesi üç yüz yıllık bir gecikme doğurdu ve aramızdaki gelişmişlik farkı buradan doğdu diyenler olabilir. Bence bu yanıt doğru değildir. Çünkü matbaa mevcut bilginin yayılmasını sağlar, bu bakımdan çok etkilidir. Ama asıl önemli olan, insanı doğaya egemen kılan bilginin üretilme yolunun bulunmasıdır.”

DÜŞÜNCELER

→ Gecikmenin etkileri

"Bu ilerleme, 1600'lü yıllarda orta ve batı Avrupa'da, gözleme ve deneye dayanan, matematiksel ifadelerden yararlanan bilimsel araştırma ve geliştirme yönteminin birkaç araştırmacı tarafından uygulanmaya başlamasıyla gerçekleşmiş ve tüm batı Avrupa ülkelerine hızla yayılmıştır. Osmanlı dünyası ise bu yeni yöntemle hiç ilgilenmemiştir. Bilimsel araştırma yöntemi bir devlet politikası olarak Türkiye'ye ancak Cumhuriyet döneminde 1930'lu yıllarda geldi. Ama işte 1600 ile 1900 arasındaki üç yüz yıllık gecikme, batının Osmanlı dünyası üzerindeki kesin üstünlüğünü kurdu ve biz hala bu üç yüz yıllık gecikmenin doğurduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmaya çalışıyoruz" diyen Erdal İnönü, ardından şu soruları sıralıyor:

"Niye tüm teknolojik yenilikleri batıdan öğreniyoruz?"

"Niye kullandığımız bütün teknik araçlar batıdan geliyor?"

"Niye Türkiye'de hiçbir yeni ilaç ortaya çıkmıyor?"

*"Niye sanayi devrimini kaçırdık?
Niye atom enerjisinden yararlanamadık?"*

*"Niye uzay çağına giremiyoruz?
Niye bilgisayar endüstrisinde İrlandalılar, Hintliler kadar başarılı olamıyoruz."*

"Tüm bu soruların ve sayısız benzerlerinin yanıtı, yukarıda değindiğimiz üç yüz yıllık gecikmede bulunabilir. Kuşkusuz bu sözlerimi kanıtlamak için ayrıntılı bir

inceleme yapmak gereklidir ve başka bir kitabın konusu olabilir..."

Tarih tekerrür ediyor

GDO'lar bir yana, tarımsal üretimin hemen her alanında benzer soruları sorabiliriz. Örneğin sürekli övündüğümüz zengin biyoçeşitliliğimizin neden bilim insanlarımız tarafından hala ekonomik faydaya dönüştürülemediği ya da bitkisel ve hayvansal üretimimizin neden hala büyük ölçüde yurtdışındaki islah çalışmalarına bağımlı olduğu sorulabilir ve sorulmalıdır. Bu soruların yanıtı verilmeden 'Farelere Sivil Komuta' girişimleri pek anlam taşımayacaktır.

Özetle; Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarının sadece yurtdışından ithal edilen ürünleri nispeten serbest bırakması ve Türkiye'deki her türlü Ar-Ge çalışmalarını neredeyse imkansız ve hatta anlamsız hale getirmesi de bilimsel devrimin Türkiye'deki üç yüz yıllık gecikmesiyle açıklanabilir gibi görünüyor. Bu arada; genetiği değiştirilmiş tohumların üretimini yasaklamak da matbaanın yasaklanması olarak düşünülebilir. ■

